

Education and Culture DG

Lifelong Learning Programme
Comenius

JAL

Razvijanje ključnih kompetenc preko literature

Zbirjanje

Razvijanje ključnih kompetenc preko literature

Zbirjanje

2010

GD Izobraževanje in kultura

Program Vseživljenjsko učenje

To zbirjanje je financirano s strani Evropske komisije (projekt: IDiaL – Razvijanje ključnih kompetenc preko literature, No 142075-LLP-1-2008-1-BG-Comenius-CMP). Vsebina publikacije je izključno odgovornost avtorja in v nobenem primeru ne predstavlja stališč Evropske komisije.

Kazalo

Neuresničeno hrepenenje (Lepa Vida), <i>Josip Jurčič</i>	5
Kons 5 , <i>Srečko Kosovel</i>	6
Ne bodi kot drugi , <i>Feri Lainšček</i>	7
Včasih je januar sredi poletja (fragment), <i>Aleš Šteger</i>	7
Soldaška , <i>France Prešeren</i>	8
Orion , <i>Gregor Strniša</i>	10
Hlapci (fragment) , <i>Ivan Cankar</i>	11
Don Kihot (zbirka Sibirski ciklus in druge pesmi raznih let), <i>Kajetan Kovič</i>	12
Obrazi (VII), <i>Simon Jenko</i>	12
Skodelica kave , <i>Ivan Cankar</i>	13
O pravičnosti, Nikomahova etika , <i>Aristotel</i>	14
Izobčenec (The Outsider), <i>Prof. Rosemary Sage</i>	15

Neuresničeno hrepenenje

(Lepa Vida)

Josip Jurčič

Deseto poglavje

Svetla luna je čarobno srebrila morske pretoke benečanskega mesta in orisavala temne, v gladki morski površini odsevajoče velike, visokooknate dome in palače. Na majhnem, tako rekoč morju ukradenem vrtiliču benečanskem poleg manj obiskovanega in prevoževanega pretoka je v večernem hladu stala mlada žena bolj močnega nego šibkega telesa, ovalnega obraza, krasna postava! Nestrpno je gledala po morski stezi, ki je držala za hišami okoli in, ker dolgo ni nikogar pričakala, pomaknila se je nazaj, sela na klopco, obraz podprla in se zamislila. Naposled se začuje šum lahkega vesla, ona skoči pokonci in, ko vidi, da se je mala gondola približala stopnicam na njen vrtilič, zakliče hlastno in veselo:

»Alberto?«

»Že čakaš?« vpraša veslač, ovijaje verižico svojega čolničarja na priveznicu. Ona je bila stopila naprej, da bi mu šla naproti, kakor da bi se pomislila, vrne se in sede na klopco ter tam čaka prišleca, kateri polagoma prihaja in sede poleg nje vprašaje:

»Kaj ti je, Vida?«

»Kaj mi je? Tako pozno prihajaš, toliko časa me puščaš samo, da moram čakati in hrepeneti po tebi, a potem vprašaš, kaj mi je. O!«

In solze ji uderó po gladkem, malo zarjavelem, a krasnem licu. On ji odteza roko od plakajočih oči ter govori hladno tolažilno: »Bodi mirna, draga moja, in premisli, da podnevi moram jaz biti pri delu; moj oče me ne pušča, da bi posel zanemarjal, in glej, ali nisem zdaj pri tebi?«

»Tvoj oče te ne pušča? Ali sem jaz vprašala, da li me moj oče pušča, ko sem vse zapustila, vse, dom in svoje dete! Da, kje je moje ljubo dete? Ali mi nisi obetal, ko sem šla s teboj, ko sem tvoji ljubezni vse žrtvovala, da mi kasneje prineseš moj dete? Kje je? Zakaj ga še ni tu? Zakaj mi vedno obetaš, a me puščaš samo? Alberto, Alberto, ti me ne ljubiš, ti nimaš srca, kakor je moje ... »Nikar tako ne govori, Vida. Ko bi te ne ljubil, bi li bil pri tebi?«

»Pri meni?« odgovarja mu jezna. »Le zdaj, samo na večer, ves dan pa moram sama biti in čakati in sem kakor zaprta. In še tega mi ne storiš, kar si mi obetal, da bi mi moje dete, mojega Tončka dobil in sem priveel k meni. O, Alberto, stori mi to, stori mi to, jaz te hočem na kolenih hvaliti in, če je mogoče, še bolj ljubiti, nego te ljubi to vroče srce; tvoja skrb kako, samo moje ljubo dete mi privedi.«

»Povedal sem ti že, da to ni tako lahko, kakor si misliš,« odgovarja on nevoljen.

»A zakaj si mi tačas' obetal?« vzkipi ona. »Mar ti ni moja ljubezen zadosti, Vida? Zakaj hočeš, da bi jaz svoje življenje v nevarnost deval, samo da ti to dete dobim, ki je – njegovo, čuješ, njegovo.«

»Moje!« klikne žena.

»A moje ne. Jaz pa hočem tebe, ne njegovega deteta. Zakaj mi vedno tega deteta spominjaš, zakaj mora vedno njegova senca temniti mojo srečo. Če mene ljubiš, moraš pozabiti vse, kar je za teboj, kar je bilo, njega in to dete njegovo.«

»Ne morem, ne, deteta svojega ne! Ne govori mi tega, ti ne veš, kako mi je pri srcu. Moje zapuščeno dete mi je moja huda vest, ki me teži noč in dan; dete mi pripravi in vse hočem pozabiti, vse, vse! Potem ne bode nikaka senca več temnila najine sreče, potem se ti hoče samo smejati v ljubo lice, da, smejati in veseliti se te in dobra biti in pokorna tvoji besedi kakor jagnje. Samo dobodi mi ga. Ti moreš in znaš, idi, vzemi ga jim, ukradi ga ali siloma ga vzemi, samo dobodi ga. Jaz brez njega ne prestanem.«

»A ljuba moja, misli, da si pri meni, in domišljaj si, kaj si mi obetala, kako si me ljubila, preden ti je začelo to dete po glavi rojiti. Čakaj ...«

»Čakaj?« zaklikne ona, stopi ob njem pokonci in ga svetlo, ostro gleda. »Jaz nočem čakati. In nič več ne bodem prosila, ti moraš, jaz ukazujem!«

»Če pa ne morem?« izvija se on z nasmehom, ali sprememba na licu, ki bi se bila celo v mesečini videla, pričala je, da se sili.

z b i r j a n j e

»Ti ne pojdeš prej od mene, da mi zopet obljubiš moje dete dobiti. Nočem, da bi bila danes ves dan zas-tonj o tem mislila. Če ne ...«

»No, kaj, če ne?«

»Pustim te in vrnem se domov.«

»Domov? Kam? Tvoj dom je samo tu pri meni, drugega nimaš. Le pojdi, tvoj mož te ne bode hvalil ni gladil. Da te je njegov brat že tu v mestu iskal, to sem ti pripovedoval že večkrat. Torej tvoja in moja povest o morskih razbojnikih najbrž ni tako trdne vere našla na Samorodovem domu. Pojdi, da skliče stare kmete Kraševce, da te bodo po vaših šegah sodili in obsodili...«

»Moj bog!«

»Tako je ljubica, in čas je, da jenjaš govoriti o tem, kar je bilo. Jaz sem zate tu, jaz sam in nočem te z nikomer deliti, do zdaj še ne.«

»Do zdaj še ne?« ponavlja ona strmé.

On naglo vstane in reče odločno: »Danes ni, da bi s teboj govoril. Ti si čudna.«

»Kakšna sem?« vpije mlada žena jezno.

»Bolna, ali sitna, ali kar hočeš. Premisli in pozdravi se, pridem jutri ali pojutrišnjem, če hočeš pametnejša in boljša biti.«

Rekši, naglo odide proti stopnicam, držečim do čolniča. Ona prestrašena in neverna gleda za njim. Ko on stopa v gondolo in veslo v roke jemlje, zakliče ona:

»Alberto!«

»Zbogom!« odgovori on.

Kakor blazna in otrpela gleda za odplujočim čolničem in, ko ji za oglom iz vida izgine, pade na kolena in z rokami oči zatisne.

Source: http://sl.wikisource.org/wiki/Lepa_Vida#Deseto_poglavje
Jurčič, Josip, edit: Rupel, Mirko (1969). Zbrano delo, second edition. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Kons 5

Srečko Kosovel

Kons 5	Cons 5 (English)
Gnoj je zlato	Dung is gold
in zlato je gnoj.	and gold is dung.
Oboje = 0	Both = 0.
0 = ∞	0 = ∞
∞ = 0	∞ = 0
A B <	A B <
1, 2, 3.	1, 2, 3.
Kdor nima duše	Without a soul
ne potrebuje zlata.	you don't need gold.
Kdor ima dušo	With a soul
ne potrebuje gnoja.	you don't need dung
I, A.	Ee—yah.

Translated by: Ana Jelnikar and Barbara Siegel Carlson
Resource: http://www.ventilatorbesed.com/?opcija=kom_clanki&oce=32&id=186

Ne bodi kot drugi

Feri Lain ek

Prinesi mi rože, ki divje cvetijo,
odpelji me v goro, kjer škrtati živijo.
Pokaži mi zvezdo z mojim imenom,
zloži mi pesem z bizarnim refrenom.
Povabi me včasih v kraje neznane,
mi zjutraj pod okno pripelji cigane.
Povej mi o sanjah četudi so grešne,
zaupaj mi želje četudi so smešne.

Napravi to zmeraj, ne bodi kot drugi,
ljubezen ni reka, ki teče po strugi.
Napravi to zopet, ne hodi po poti,
saj sreča ni nekaj, kar pride naproti.
Poljubi me nežno, ko drugi hitijo,
povabi me v mesto, ko drugi že spijo.
Usoda je živa in mrtvi junaki,
naj še hrepenijo postaje in vlaki.

Source: <http://besedila.najportal.com/besedilo.php?besediloid=645>
Lainšček, Feri (2007). *Ne bodi kot drugi*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Včasih je januar sredi poletja

(fragment)

Aleš Šteger

Vzgib za vsako potovanje je želja po vrnitvi na začetek nekega daljšega in bolj usodnega potovanja po še neizbrani (je sploh moč izbirati, ali izbira in z njo to, čemur pravimo svoboda, obstaja?), neprehojeni stranpoti. Potovanja z nedoumljivim imenom: bivanje. Jaz sem, kolikokrat in kdaj sem lahko to zares izjavil? In tudi če sem: že je bilo mimo, in jaz sem bil že daleč proč, tam, kjer sem zmeraj bil, v somračnem prehodu med jaz in jaz, med sem in sem – nisem. Dosti bolj ustrezno kot *jaz sem tainta* je reči *jaz potujem svoje ime*. Tako kot tisto hladno novembrsko jutro. V vrsti pred letališkim pultom številka 6 sem z mešanico zaspanosti in omamne popotniške razburjenosti pred sabo potiskal voziček z najinima nahrbtnikoma in že vedel, da so vse poti, po katerih blodim, mrtve enosmerne ulice, ki se, če ima človek srečo, tu in tam končajo z milostnim pogledom na odprti horizont. Petindvajset let zatem, ko se je odprlo prvokrat, je moje oko drselo po ledeno zamolklih odmevih pločevinastih stopnic, izložbenih oknih in megličastih duhovih, ki so se v medli jutranji svetlobi spreletavali nad veliko ravnino pred Dunajem. Videlo je Majino telo, zavito v modro neprepišno vetrovko, njene gorske čevlje, kupljene kak teden poprej na koncu neskončno dolgega mrzličnega dne v džungli enega od ljubljanskih nakupovalnih centrov, čevlje, v katerih je pravkar prestopila okvir carinskega detektorja za kovino, videlo je blede jutranje obraze poslovnežev, ki so postavali ob svojih kovčkih, za hiš je obliznilo vrtenje radarske antene na vrhu letal-

z b i r j a n j e

iškega stolpa, zdrsnilo po še spečih steklih letaliških zgradb, utripnilo, enkrat, morda dvakrat, in potonilo v temni trup letala. Potovanje kot ponovitev poti skozi ožino rojstva, ki jo moram prepotovati znova in znova, dokler se pred mano ne zbistri celotna pot in mi dovoli izstopiti iz svojega ukletega kroga. Petindvajset let po svojem rojstvu sem stopal skozi trup letala z občutkom, da polzim nazaj skozi maternični kanal v smeri izvornega zavetja. A bil je le prividen in varljiv občutek. Zavetja ni bilo nikjer. Celovitost sveta, ki se je s krikom mojega rojstva razparala na dvoje kot velika bela rjuha, je še naprej plapolala raztrgana. Naj sem se jo še tako zelo trudil doseči s konicami svojih prstov, zblížati svet, ki me je obdajal, in sebe, naju spet združiti, prišiti enega na drugega, ni nič pomagalo. Kamorkoli so moji prsti segali, česarkoli so se oprijeli ali le dotaknili, varnostnih pasov, preklopne mizice na hrbtišču letalskega sedeža pred mano, plastičnega zastora na lini, Mijinih hladnih rok – zmeraj so opisali le pot stran od mene. Segli so kot narobe obrnjena rokavica v ta pravilni svet. Je bilo tako tudi z drobnimi prstki, tem komajda zamješnim parom dlani temnopoltega dojenčka še temnejših oči, ki ga je mati pestovala dva sedeža proč? Koliko šivov in obrob so že kazali, koliko strganih niti? Ves čas, vseh neskončnih trinajst ur letenja je otok mirno spal in se pričel prebujati šele, ko se je bližal trenutek pristajanja. Tedaj se je globoko v njem nekaj silnega uprlo proti zunanjemu toku dogodkov, bruhnil je v jok, ki se je prelil v neznosno kričanje, ko se je letalo nagnilo in z levim krilom podrsalo po morju luči za pristanek. Mati, drobna Peruanka, se je nasmehnila in ga močno stisnila k sebi, a ni pomagalo. Vse bolj jasno je postajalo, da bomo vsak hip udarili ob neprebojno gladino, da je le še vprašanje trenutkov, kdaj bomo, z zankami svojih porekel in prekletstev kot s popkovino, zavezano okoli vratu rjastega trnka v ustih, morali izplavati v te luči, ki so rasle povsod naokoli. Brez zraka in ne da bi znali plavati smo bili vrženi v neznosno velik ocean, med tokove časa, mreže dejanj, pomenov in tolmačenj, da bi nas, zapredene in ujete vase, skrivnostna sila potegnila na suho. Mesto, v katero nas je naplavilo tisti pozni novembrski večer, raste med oceanom in puščavo. Nosi lesketavo kraljevsko ime: Lima.

Šteger, Aleš (2007). Včasih je januar sredi poletja. Ljubljana: Študentska založba Ljubljana

Soldaška

France Preeren

Pet čevljev merim, palcov pet;
adijo, ljubca, starši,
in z bogom ví, tovarši!
Dopolnil sem devetnajst let,
pet čevljev merim, palcov pet,
in čvrste sem postavil
od nog do glave.

Očetov dom! tí ná slovo!
Kdor ni za bolji rabo,
naj varje dom in babo,
al v šolah beli si glavó!

Junaka vabi boj, ne bo
se trudil on a peresam,
in ne z drevesam.

Učeni stan je zaničván,
skrbi in hude leta
moré ubózga kmeta;
narprvi stan soldaški stan:
soldat živi vesel v en dan;
sej cesar dá pol hleba,
in kar je treba.

Doma pavsod, doma nikír,
obhódi dosti svéta,
zavolj njega dekleta,
ženice ímajo prepír,
in kadar zapusti kvartír,
si marsiktéra 'z hiše
solzice briše.

Le eni ljubici je zvest,
ti ljubci čast se pravi,
ta gre z njim v boj krvavi,
ga spremlja čez goré brez cest,
in čez ozidje trdnih mest,
kjer smrt junaške brate
povabi v svate.

Sej vem, de mora vsak umret,
in iti vsak k pokóju,
na postlji ali v bóju,
potrta starost, mladi cvet.
Pet čevljev merim, palcov pet,
veselo čem živeti,
junaško - umreti.

Source: http://www.preseren.net/slo/3_poezije/12_soldaska.asp
Prešeren, France, edit: Slodnjak, Anton (1958). Poezije. Ljubljana: Mladinska knjiga.

z b i r j a n j e

Orion

Gregor Strniša

Čez tisoč let, ko naju več ne bo,
bo spet prav tak večer, kot je nocoj.
Na modrem nebu, daljen in svetel,
spet, kot nocoj bo Orion sijal.

Zeleni hrast, ki pošumeva v noč,
takrat prastaro temno bo drevo.
Šumel bo v vetru kot teman spomin,
na ta večer, ko stala sva pod njim.

Skoz mrak bo trepetala istih zvezd srebrna luč,
a mladi par, ki se bo tu takrat objel, bo drug.

Prav kot nocoj, v pomladni mrak,
Z neba bo Orion sijal
in prav tako kot jaz morda
bo rekla deklica:

Kako je daleč, kako je lep,
Kako blešči se njegovih sedem zvezd!

Čez tisoč let, ko naju ne bo več,
na nebu Orion sijal bo še.
Poljubi me za tisoč dolgih let,
ko tu mlad par se bo poljubil spet!

In Orion bo še sijal,
Ko se bo zrušil stari hrast.
Ko tu nikogar več ne bo,
Še kot nocoj sijal bo v noč.

Kako je daleč, kako je lep,
Kako blešči se njegovih sedem zvezd!

Source: <http://www.najblog.com/irade66/item/4422>

Hlapci

(fragment)

Ivan Cankar

... ANKA je bila med durmi stopila na stol za Komarjem in se nasloni na njegovo ramo: Daj, da ga vidim, preroka ... pozdravljen, prerok!

JERMAN *tišje*: Jaz pravim ... rekel sem vam ...

KOMAR: Kaj te je zmotilo, prerok?

JERMAN: Glejte, človek dandanašnji še svojemu najbližjemu ni zvest, ne bratu ne prijatelju; in še sebi ni zvest - ne svojemu spoznanju, ne svoji naturi ... pa bi zvest bil temu ljudstvu, ki zaupa na oko in na besedo, kakor otrok? Pomislite, pol leta je komaj, komaj od setve do žetve, pa so ljudje, brez števila jih je, zavrgli svojo pamet in svojo vest, kakor škodljivo breme na tej poti do kruha. Tisti, ki so Boga samega zasmehovali, kleče pred njegovimi ne vrednimi hlapci; prej kletev, zdaj molitev; beseda pa je votla prej ko slej, zakaj njih srce je prazno. Tako se je zgodilo od setve do žetve. Pa če se vreme nocej zasukne, bodo preklinjali, ki so še davi molili. Nova resnica je obsenčila svet, izkušen človek mi jo je razložil: hlapčuj, da bo napojen in nasičen, ter nič ne izprašuj, kdo ti je gospodar in kaj ti ukazuje! Hlapci, ki so se radovoljno prodali, pa so bolj goreči od gospodarja samega. Gospodar se prekriža, hlapec moli rožni venec; gospodar moli očenaš, hlapec opravlja devetdnevnic. Bolj skrbnih varuhov nima neumnost; noč in dan stoje pred njenimi durmi, da je ne zaloti beseda od zunaj ter ji ne zmoti vernega srca ...

KALANDROVKA: Čez vero šimfa!

KALANDER: Molči, baba!

ŽENSKÉ: Čez vero šimfa! Čez vero šimfa! *Hrup.*

JERMAN *začuden*: Nisem govoril o veri ...

DELAVEC: Dali so jim znamenje! Pokaže na duri v ozadju. Tam so jim dali znamenje!

JERMAN: Prijatelji -

GLASOVI: Molči! - Nehaj, šolmašter! *ženski glasovi* Antikrist!

ŽENSKI GLAS: v hipni tišini, tako da se jasno čuje Mati mu umira, on pa Boga preklinja! Od tod do konca se vrši vsa stvar v hrupu in zelo hitro, tako da beseda prehiteva besedo.

GLASOVI: Nehaj, šolmašter!

NACE: Kristjani, ljubi moji, ne takisto -

JERMAN *je stal za trenutek osupel*: Kakšna je bila beseda, ki ste jo rekli? Kaj ste iznašli, da bi me do dna ranili? – Hlapci! Za hlapce rojeni, za hlapce vzgojeni, ustvarjeni za hlapčevanje! Gospodar se menja, bič pa ostane in bo ostal na vekomaj, zato ker je hrbet skrivljen, biča vaje in željan!

GLAS *od okna*: Ali ste možje, da poslušate?

GLASOVI *vsi vprek*: Lákot! – Ti nas boš zmerjal? – Na cesto! – Udarite! – ...

Resource: Cankar, Ivan (1990). Hlapci. Celje: Slovensko ljudsko gledališče.

Don Kihot

(zbirka *Sibirski ciklus in druge pesmi raznih let*)

Kajetan Kovič

Ne vitez, temveč viteza prikazen,
blodeča žrtev lastnega srca,
v starem ne več, v novem še ne doma,
obema vekoma se zdel je blazen.

Na kljusi od postaje do postaje
objezdil je nerabni križev pot
in boje zoper svet krivic in zmot
je bojevat odšel na krive kraje.

Za žlahtno stvar je tvegajl vsak napor
in verujoč v lepote čisti vzor
je zanjo solze lil in pótne srage

in še med plahutanjem smrtnih kril
je neomajno gledal v daljni cilj,
obvarovan darov slepilne zmage.

Source: Kovič, Kajetan (1992). Sibirski circus in druge pesmi raznih let. Ljubljana: Mihelač.

Obrazi (VII)

Simon Jenko

Zêlen mah obrašča
zrušene zidove,
veter skozi diha
žalostne glasove.

Pôvej razvalina,
v soncu zatemnéla!
Kaj je moč človeška,
kaj so njena dela?

In življenje naše,
ki tak hitro teče,
al' so same sanje?
- Sanje – jek mi reče.

Source: Jenko, Simon (1962). Obrazi. Ljubljana: (s.n.)

Skodelica kave

Ivan CANKAR

Velikokrat v svojem življenju sem storil krivico človeku, ki sem ga ljubil. Taka krivica je kakor greh zoper Svetega Duha: ne na tem ne na onem svetu ni odpuščena. Neizbrisljiva je, nepozabljiva. Včasih počiva dolga leta, kakor da je bila ugasnila v srcu, izgubila se, utopila v nemirnem življenju. Nenadoma, sredi vesele ure, ali ponoči, ko se prestrašen vzdramiš iz hudih sanj, pade v dušo težak spomin, zaboli in zapeče s tolikšno silo, kakor da je bil greh šele v tistem trenutku storjen. Vsak drug spomin je lahko zabrisati s ke-sanjem in blago mislijo – tega ni mogoče zabrisati. Črn madež na srcu je in ostane na vekomaj.

Rad bi človek lagal sam sebi v dušo: Saj ni bilo tako! Le tvoja nemirna misel je iz prosojne sence napravila noč! Malenkost je bila, vsakdanjost, kakor se jih sto in tisoč vrši od jutra do večera!

Tolažba je zlagana; in človek občuti sam in z grenkobo, da je zlagana. Greh je greh storjen enkrat ali tisočkrat, če je vsakdanji ali nepoznan. Srce ni kazenski zakonik, da bi razločevalo med pregreškom in hudodelstvom, med ubojem in umorom. Srce ve, da "zavratnež ubija s pogledom, z mečem junak"; in rajši bi dalo odvezo meču nego pogledu. Tudi ni srce katekizem, da bi razločevalo med njimi po besedi in zunanjih znamenjih. Srce je pravičen in nezmotljiv sodnik. Sodi in obsodi grešnika po skriti, komaj zavedni kretnji, po hipnem pogledu, ki ga nihče ni opazil, po neizgovorjeni, komaj na čelu zapisani misli; celo po koraku, po trkanju na duri, po srebanju čaja. Le malo grehov je napisanih v katekizmu in še ti so poglavitni. Če bi bilo srce izpovednik – dolga in strašna bi bila izpoved!

Odpustljiv je greh, ki ga je mogoče povedati z besedo, izbrisati ga s pokoro. Težak in pretežak, do zadnje ure krvaveč je greh, ki je ostal samo v srcu kakor spomin brez besede in brez oblike. Le sam sebi ga človek izpoveduje, kadar strmi v noč in mu je odeja na prsih težja od kamna.

"Ne kradel nisem, ne ubijal, prešestvoval; čista je moja duša!"

Lažnivec! Ali nisi lupil jabolka, ko si šel mimo lačnega, ter si ga pogledal brez sramu? Hujše je bilo, nego da si kradel, ubijal in prešestvoval! Pravični sodnik, srce, bo rajši odpustilo ubijalcu, ki je gredoč pod vislice pobožal jokajočega otroka, nego tebi čistemu! Zakaj srce ne pozna malenkosti in tudi ne paragrafov...

Pred petnajstimi leti sem prišel domov in sem ostal doma tri tedne. Ves tisti čas sem bil potr in zlovoljen. Stanovanje smo imeli pusto; v nas vseh je bilo, zdi se mi, nekaj težkega, odurnega, kakor vlažna senca.

Prve noči sem spal v izbi; včasih sem se ponoči zbudil, pa sem videl v temi, da je bila mati vstala iz postelje in da je sedela za mizo. Čisto mirno, kakor da bi spala; dlani je tiščala k čelu, njen beli obraz se je svetil, tudi če je bilo okno zagrnjeno in ni bilo zunaj ne lune ne zvezd. Poslušal sem natanko in se razločil, da to ni sopenje spečega, temveč mukoma zatajevano ihtenje. Odel sem se preko glave; ali skozi odejo in tudi še v sanjah sem slišal njeno ihtenje.

Preselil sem se pod streho, v seno. V ta svoj dom sem plezal po strmih, polomljenih stopnicah, lestvi podobnih. Postlal sem si v senu, pred vrata na klanec pa sem si postavil mizo. Razgled moj je bil siv, razglodan zid. V zli volji, v potrtosti in črnih skrbih sem pisal takrat svoje prve zaljubljene zgodbe. Siloma sem vodil svoje misli na bele ceste, na cvetoče travnike in dišeča polja, da bi ne videl sebe in svojega življenja.

Nekoč sem si zaželel črne kave. Ne vem, kako mi je prišlo na misel, zaželel sem si je. Morda če zategadelj, ker sem vedel, da niti kruha ni doma, kaj šele kave. Človek je v sami razmišljenosti hudoben in neusmiljen. Mati me je pogledala z velikim, plahim pogledom in ni odgovorila. Pust in zlovoljen, brez besede in pozdrava sem se vrnil pod streho, da bi pisal, kako sta se ljubila Milan in Breda in kako sta bila obadva plemenita, srečna in vesela.

"Roko v roki, obadva mlada, od jutranjega sonca ožarjena, v rosi umita ...".

Začutil sem tihe korake na stopnicah. Prišla je mati; stopala je počasi in varno, v roki je nesla skodelico kave. Zdaj se spominjam, da nikoli ni bila tako lepa kakor v tistem trenutku. Skozi vrata je sijal poševen pramen opoldanskega sonca, naravnost materi v oči; večje so bile in čistejše, vsa nebeška luč je odsevala iz njih, vsa nebeška blagost in ljubezen. Ustnice so se smehljale kakor otroku, ki prinaša vesel dar.

Jaz pa sem se ozrl in sem rekel z zlobnim glasom: "Pustite me na miru! ... Ne maram zdaj!"

Ni še bila vrhu stopnic; videl sem jo samo do pasu. Ko je slišala moje besede se ni ganila; le roka, ki je držala skodelico se je tresla. Gledala me je prestrašena, luč v očeh je umirala.

z b i r j a n j e

Od sramu mi je stopila kri v lica, stopil sem ji naproti s hitrim korakom.

“Dajte, mati!”

Prepozno je bilo; luči ni bilo več v njene oči, smehljala ne več na njene ustnice.

Popil sem kavo, pa sem se tolažil: “Zvečer ji porečem tisto besedo, tisto ljubeznivo, za katero sem ogoljufal njeno ljubezen ...”.

Nisem je rekel ne zvečer ne drugi dan in tudi ne ob slovesu ...

Tri ali štiri leta kasneje mi je v tujini tuja ženska prinesla kavo v izbo. Takrat me je izpreletelo, zasekalo me v srcu tako močno, da bi bil vzkriknil od bolečine. Zakaj srce je pravičen sodnik in ne pozna malenkosti...

Cankar, Ivan (1951). Skodelica kave. Ljubljana: Kmečka knjiga, (str. 33–35).

O pravičnosti, Nikomahova etika

Aristotel

1135a, b

S pravom, ki temelji na dogovoru in koristnosti, je podobno kot z merskimi enotami: mere za vino in žito niso povsod enake, ampak trgovec s temi pridelki ima rajši manjšo, kupec pa večjo mero. Prav tako tudi pravo, ki ni dano po naravi, ampak dogovorjeno od ljudi, ni povsod enako, kakor si tudi državne oblike niso enake, in vendar je le ena med njimi najboljša, in sicer tista, ki je zgrajena po naravi.

Razmerje med pravnimi in zakonskimi določili ter dejanji je takšno kot razmerje med splošnim in posameznim: primeri, ki se dogajajo so številni, obravnava pa jih le eno pravno določilo, in to ima značaj splošnega.

Treba je razlikovati med krivico in krivičnim, prav tako tudi med pravico in pravičnim. Krivično obstoji po naravi ali po zakonskih določilih; kadar je storjeno, se imenuje krivica, preden je storjeno, pa še ni krivica, ampak le krivično. Podobno je tudi s pravico (splošni pojem bi pravilneje označili kot “pravično ravnanje”, medtem ko je “pravica” le popravo krivice).

O podrobnostih – kakšne so vrste pravičnega in krivičnega, koliko jih je in v kakšnih primerih prihajajo v poštev – bomo razpravljali pozneje.

Krivično in pravično je takšno, kot smo obrazložili, in krivično oziroma pravično ravna, kdor hote stori kaj takšnega; kadar nehote stori kaj takšnega, tedaj njegovo ravnanje ni ne pravično ne krivično, ali pa je takšno le po naključju, v tem smislu, da dela nekaj, kar je le po naključju pravično oziroma krivično.

Krivično in pravično dejanje sta opredeljena prav s prvino hotenosti ali nehotenosti. Kadar je nekaj storjeno hote, tedaj krivica grajamo in le v takšnem primeru lahko govorimo o krivici. Zato je nekaj lahko krivično, ne da bi bila to krivica, če ni storjena hote. Pod “hotenim” razumom – kot sem že prej razložil – to, kar kdo stori s svojo močjo in vede, ne pa zato, ker ne bi vedel, komu, s čim ali zakaj je to storil: npr. če kdo ve, katero osebo pretepa, s kakšnim orodjem in iz kakšnega vzroka jo tepe, in če vse to ni odvisno od naključja ali od zunanje sile. Če bi npr. A zgrabil B-jevo roko in z njo tolkel po C-ju, tedaj B tega ne bi delal hote, saj ne bi bilo odvisno od njega. Lahko se npr. zgodi, da kdo tepe svojega očeta in da kajpada ve, da je to človek oziroma ena od navzočih oseb, ne ve pa, da je to ravno njegov oče; zato je treba opredeliti tudi to, pa tudi namen in sploh vse okoliščine, ki so v zvezi z dejanjem. Če pa nekdo nekaj stori v nevednosti ali četudi ne stori v nevednosti, pač pa njegovo dejanje ni odvisno od njega oziroma je k temu prisiljen, tedaj je to storjeno nehote. Saj je celo med naravnimi procesi, mnogo takih, ki jih vede delamo in trpimo, pa vendar niso hoteni, in ne od nas odvisni, tako npr. staranje in umiranje.

Prav tako je lahko neko dejanje krivično ali pravično le po naključju. Če kdo nehote ali iz strahu vrne zaupani mu denar, tedaj o njem ne moremo trditi, da je ravnal pravično ali da je storil pravično dejanje, ampak je ravnal tako po naključju. In obratno: o nekom, ki iz strahu ali nehote ne vrne zaupanega mu denarja, lahko rečemo, da je le po naključju ravnal krivično oziroma storil krivično dejanje.

Od hotenih dejanj so ena storjena namerno, druga nenamerno. Namerno so storjena tista dejanja, ki jih vnaprej premislimo, nenamerno pa tista, ki jih ne premislimo.

Nikomahova etika, SM Ljubljana 1994, str. 172–173 (1135a, b)

Izobčenec (The Outsider)

Prof. Rosemary Sage

Ostanek pokajene cigarete, umazane z roza šminko, je še vedno žarel v obrabljenem pepelniku na kuhinjski mizi; Misba Patel je že odšla v nočno izmeno v krajevni tovarni za predelavo piščancev. Baljit, njen sin, z vzdevkom Buzz, bo to kasneje pospravil in preveril mlajšo sestrico Mino, ki je šla zgodaj v posteljo in je že trdno spala. Oblečen v pižamo v vojaški barvi se je, pripravljen za posteljo, hitro odplazil k zadnjim vratom, da bi pobegnil v drugi svet; dedkovo razmajano kolibo na koncu vrta.

Razbita lesena vrata so bila nezaklenjena. Luč je pojemala. Buzz je zdrsnil notri in previdno prijel dragocen daljnogled in z njim pogledal skozi izklesano luknjo, ki je gledala na smetišče. Opazil je poškodovan znak: NEVARNOST, prestopniki bodo preganjani!

Dim je valoval iz stare, plesnive vzmetnice. Izostril je sliko in gledal skozi obrabljene leče, prekrite s prstnimi odtisi; trajni spomin na opazovanje ptic z dedkom. Skozi pojemajočo svetlobo je videl tri otroke, ki so se smejali in šalili, medtem ko so vrteli zarjavelo, staro kolesarsko kolo.

Če bi se le lahko pridružil...

“Skoraj končano! Podaj nam zadnje kolo!” je Paddy zavpil Tracey. “Pridi si sam po njega!” je zakričala Tracey, prekrita od glave do nog z blatom. To je sodu izbilo dno! Preživela je divjo uro, ko je iskala in nosila za ta dva fanta. Bila je na tem, da preneha.

“Bom jaz.” je odgovoril Imran. “Pozno postaja.”

Trojica je delala pri projektu “Zgradimo gokart” za šolsko nagrado za mlade podjetnike z načrtom zaračunavati 20 penijev za vožnjo na poletnem praznovanju. Pravkar so zaključevali, ko so se v daljavi pojavili temni, grozeči obrisi “Ubijalca s pestjo” in “Pograbi tolpe”.

Hitro, za tisto drevo za kolibo! Pograbi gokart!”

Skočili so v skrivališče, vendar niso mogli povleči gokarta s seboj.

“Kaj je to?” je porogljivo in zlobno dejal Ubijalec. “Porinite me z njim, da vidimo, kako se pelje!”

Skočil je nanj; polnih 95 kilogramov. Njegovi prijatelji, napolnjeni z močjo, so ga začeli potiskati naprej. Trk, boom, boom! Prednje kolo se je izstrelilo v zrak in celoten gokart je naenkrat razpadel. Trojica v skrivališču se je tresla v strahu, ko je slavni pretepač stokal in tarnal, ležal je na tleh, bel kot stena.

Buzz je opazil Ubijalčev prst, ki ga je držal v zrak kot trofejo. Kri je brizgala vsepovsod. V naslednjem trenutku se je pri njih ustavil policijski avto in dva policista sta skočila ven in jih obkolila.

“Pa vas imamo! Aretirani ste, ker ste okradli Joejevo blagajno. Gremo!”

Spravili so jih v čakajoči avto kot tri pohlevna in nedolžna jagnjeta.

Prispela je sobota. Buzz je šel v kolibo, splezal po lestvi, da je lahko dosegel škrlatno barvo in škatlo z orodjem. Splezal je nazaj dol in se spretno splazil pod ograjo na koncu vrta. Gokart je bil močno poškodovan in je potreboval ojačitev in rekonstrukcijo sredine. Umaknil se je v osamljen prostor in začel delati. V nekaj urah je bil kot nov. Našel je gladko, leseno desko za sredino. Hitro je popravil voziček in ga prebarval. Ko je šel nazaj na svoj vrt, ni opazil, da je za seboj pustil sled rdeče barve. V ušesu je slišal klik in nato tišino.

Avtomobilska vrata so se zaloputnila in ven so stopili trije pari manjših nog in en par števila 45. Bili so Paddy, Imran in Tracey z njenim očetom. Prišli so nazaj, da bi videli, če lahko popravijo gokart.

“Vau!” se je navdušil oče. “Ali ste se šalili, da bi me spravili iz postelje?”

z b i r j a n j e

Trije prijatelji so nejeverno gledali. Njihov uničen gokart se je spremenil v čudovito, sijočo kočijo! Ali so bili pri Pepelki? Tako so se počutili.

Imran je rekel: "Poglejte, tukaj je sled barve in majhen slušni aparat," in kazal proti vrtni lopi in preko ograje.

Tracey je ponovila: "Mora pripadati tisti hiši. Mislim, da hiša pripada družini, ki ne govori. Pojdimo do vrat in ugotovimo."

Skupina je odšla do vhodnih vrat in pozvonila. Slišalo se je podrsavanje in vrata so se odprla. Pojavil se je majhen, bled obraz z rdečo črto po nosu. Tracey se je nasmehnila in pogledala fantova ušesa. V levem ušesu je imel slušni aparat. Previdno je iztegnila roko, v kateri je držala drugi slušni aparat, kot da bi bil diamant.

Fant ga je vzel. Velik nasmeh se mu je razlezel čez obraz. Ni bilo treba govoriti. Fant, ki jih je rešil, ni bil več izobčenec.

Razvijanje ključnih kompetenc preko literature

Zbirjanje

Pedagoški inštitut, Slovenija

Institute for Literature at the BAS, Sofija, Bolgarija

Intercultural Cooperation Foundation, Sofija, Bolgarija

Liverpool Hope University, Velika Britanija

Regius, Finska

Rezekne Higher Education Institution, Latvija

University Complutense of Madrid, Španija

Format – Rakurs s.a., Sofija, Bolgarija